

Kotihoidon tuki läpivalaisussa

RAIJA JULKUNEN

Näissä kahdessa kirjassa on paljon samaa sisältöä, mutta jälkimmäistä on kehitelty edelleen suomalaista lukijaa ajatellen. Englanninkielisessä kirjassa on myös kansainvälisiä kirjoittajia. Anita Nyberg kuvaa Ruotsin ja Marit Rønsen sekä Ragni Heger Kitterød Norjan kotihoidon tuen järjestelmää. Amerikkalaistutkijat Sheila Kameron ja Shirley Gatenio Gabel taustoittavat kirjaa analysoimalla laajasti pikkulapsiperheiden sosiaalipolitiikkaa sekä äitien ansiotyön yleisyyttä OECD-maissa. Vaikka CFC (”lapsenhoitoraha”) sisältää myös yksityisen hoidon palvelusetelit, kumpikin kirja keskittyy sellaiseen lasten kotihoidon tukeen, jonka vähintään piilevä tarkoitus on houkutella äitejä kotiin omien lasten hoivaajiksi. Vaikka useimmat järjestelmät ovat muodollisesti sukupuolineutraaleja, äidit niitä käyttävät. *Cash-for-Childcare* fokusoii järjestelmien seurauksiin lapsia kotona hoitaville äideille, *Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidon tuki* enemmän sosiaalipoliittiseen argumentointiin.

Kummassakin kirjassa pohditaan kotihoidon tuen traditio-naalisuutta tai ajanmukaisuutta. Kirjoissa argumentoidaan, että tuki ei ole menneisyyden jäännös vaan vastaus, toki ristiriitainen sellainen, tämän ajan tarpeisiin. Kansainvälisessä opuksessa kotihoidon tukea luonnehditaan postmoderniksi. Kirjat toistavat Sipilän jo aiemmin esittämää näkemystä, että sosiaalipolitiikan uusperheistämistä ja hoivan informalisoinnista

on hyvinvointivaltion rahoitus- ja muissa paineissa tullut poliittinen välttämättömyys. Informaalia hoivaa ei kuitenkaan voi lisätä korvaamatta osaa sen kustannuksista. Tämä koskee ennen kaikkea Suomen kaltaista maata, jossa julkinen valta lupaa hoivan kaikille sitä tarvitseville lapsille ja vanhoille.

Myös perheiden arki on muuttunut tavalla, joka puhuu kotihoidon ja sen subventoinnin puolesta. Vanhemmuuden vaatimukset ovat tiukentuneet, niin myös työelämän. Nuorten naisten työsuhteet ovat usein määräaikaisia, epätavanomaiset työajat ja pitkät työmatkat yleistyvät. Monet äidit ottavat mielellään tauon työstä. Suomi ja muut Pohjoismaat ovat kahden elättäjän yhteiskuntia. Naisten palkkojen noustessa kotiin jäämisen hinta kasvaa, eikä kotiin voi jäädä ilman edes pientä subventiota. Kummassakin kirjassa kuvataan samaan tapaan se, miten kotihoidon tuki lisää arjen hallintaa, antaa tiettyä väljyyttä ja vähentää potentiaalisesti puolisoiden välisiä konflikteja. Kaiken tämän se tekee sen naisten työmarkkina-aseman, äitien työuran ja köyhyysriskin kustannuksella.

Cash - for - Childcare on kansainvälisempi, mutta kansainvälistä perspektiiviä ei ole unohdettu suomenkielisessä kirjassakaan. Sen keskeisiä tavoitteita on kuvata suomalaisen järjestelmän erityisyys ja omintakeisuus kansainvälisessä vertailussa. Jorma Sipilä kommentoi kansainvälisiä järjestelmiä. Lastenhoitotuoksissa on maittain suu-

Jorma Sipilä, Katja Repo & Tapio Rissanen (toim.)
Cash-for-Childcare
The Consequences for Caring Mothers
Edward Elgar, 2010

Jorma Sipilä, Minna Rantalaiho, Katja Repo & Tapio Rissanen
Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidon tuki
Vastapaino, 2012

ria eroja. Etuuteen oikeuttavan lapsen ikä vaihtelee. Alle kouluikäisten sisarusten oikeus päivähoitoon tai tukeen vaihtelee. Etuutta voidaan maksaa perhe- tai lapsikohtaisesti. Etuus voi olla rahaa tai verosubventio, joko yhden ansaitsijan huojennus tai toisen ansaitsijan lisävero. Etuudet voivat olla verotettuja tai ei, ne voivat olla universaaleja tai tarveharkintaisia. Saa- jien piiri voidaan rajata esimerkiksi yksinhuoltajiin tai kotona itse hoitaviin ja työaikaansa lyhentäneisiin vanhempiin tai kaikkiin, jotka eivät käytä julkista päivähoitoa.

Minna Rantalaiho esittää kummassakin kirjassa seikkaperäisen Suomen, Ruotsin ja Norjan vertailun. Kotihoidon tuki on vastoin sellaisia yhteiskuntapoliittisia linjauksia kuten työvoiman tarjonnan maksimointia, investointia lasten varhaiskasvatukseen ja sukupuolten tasa-arvoa. Paradoksaalista on, että kotihoidon tuki löytyy myös näihin tavoitteisiin vahvimmin sitoutuneista Pohjoismaista. Suomi oli edelläkävijä. Suomes- sa (vasemmistolainen) päivähoi-

tolinja voitti 1970-luvulla (keskustan) äidinpalkkalinjan (päivähoitolaki 1973). Vasemmistolaisen näkemyksen mukaan päivähoito edisti sekä luokkien että sukupuolten tasa-arvoa. Tunnetulla tavalla lasten subjektiivisen päivähoito-oikeuden (ensin alle 3-vuotiaiden) ja lasten kotihoidon tuen sekä hoitovapaan ”historiallinen kompromissi” solmittiin vuonna 1985. Ruotsissa kotihoidon tuen otti käyttöön oikeistokoalitio vuonna 1994, mutta se ehti olla voimassa vain puoli vuotta, kun valtaan uudelleen nousseet sosiaalidemokraatit poistivat sen. Etuus tuli uudestaan esityslistalle ei-sosialistisen allianssin voittaessa vaalit vuonna 2006, ja järjestelmä otettiin käyttöön vuonna 2008. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole universaali etuus, vaan kunnat voivat päättää sen käyttöönotosta. Norjassa oikeistokoalitio otti järjestelmän käyttöön vuosina 1998–1999. Kun sosiaalidemokraatit palasivat valtaan vuonna 2003, he alkoivat panostaa vahvasti päivähoitoon (mm. subjektiivinen oikeus 2009). Norjalais-tutkijat selittävät tuen voimakkaasti supistunutta käyttöä päivähoitomahdollisuuksien koehenkisellä. Suomessakin tuen käyttö on supistunut 1990-luvun lamavuosista naisten työllisyystilanteen kohentuessa. Silti vielä vuonna 2010 puolet alle 3-vuotiasta oli sen piirissä, Norjassa reilu neljännes (osa näistä osa-aikaisesti) ja Ruotsissa prosentin verran tuen käyttöönotaneissa kunnissa.

Vertailtujen kolmen maan tuissa on joitain yhteisiä piirteitä. Tukea maksetaan kolmanteen ikävuoteen saakka, sen taso on matala, sen edellytyksenä on julkisen päivähoiton käyttöä

mättömyys eikä missään edellytetä, että vanhemmat itse hoitaisivat lapsen kotona. Suomessa ja Norjassa tuki on lakisääteinen etuus, Ruotsissa, Tanskassa ja Islannissa sen käyttöönotto on paikallisesti päätettävissä. Kaikissa Pohjoismaissa poliittinen retoriikka on vedonnut perheiden valinnanvapauteen ja ”aikaan lapsille”. Tuki on joutanut enemmän tai vähemmän äitien ansiotyöpanoksen (työllisyyden ja/tai työajan) supistumiseen. Sen sijaan missään ei ole nähty aiheelliseksi selvittää, siirtyykö tämä aika lasten hyväksi. On myös mahdollista, että lapset saavat lisää äidin aikaa, mutta entistä vähemmän isän, jos isä joutuu paikkaamaan äidin tulojen poisjäämistä. Keskeinen havainto on, että Ruotsin ja eritoten Norjan järjestelmät ovat huomattavasti Suomea joustavimmat. Ne esimerkiksi mahdollistavat osa-aikaisen työn, osa-aikaisen päivähoidon ja ”osa-aikaisen” tuen kombinaatiot. Erilaiset järjestelyt houkuttelevat erilaisia käyttäjiä, ja niiden seuraukset äitien valinnoille ja ansiotyölle sekä sukupuolittuneelle työnjaolle vaihtelevat.

Suomalainen paradoksi on subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja hyvin suositun kotihoidon tuen rinnakkaiselo. Päivähoidon (tai varhaiskasvatuksen) kattavuutta ja pienten lasten äitien ansiotyötä koskevat kansainväliset tilastot sisältävät paljon ongelmia ja kummallisuuksia, joihin tässä arvioissa ei voi puuttua. Tilastot joutuvat ottamaan kantaa lukuisiin lasten hoidon järjestelyjä ja koulun aloittamisen ikää koskevia institutionaalsiin eroihin. *Cash-for-Childcare*’sta löytyy viittaus OECD-tilastoon vuodelta

2004, jonka mukaan suomalaisista 3–6-vuotiasta on ”organisoitun varhaiskasvatuksen piirissä” 40 prosenttia ja maiden välisessä vertailussa Suomi on sijalla 24/25. Samasta artikkelista löytyy myös tieto, että Pohjoismaiden neuvoston tilaston mukaan Suomessa päivähoitossa on 70 prosenttia 3–5-vuotiaista. Luvut ovat suunnilleen samalta ajankohdalta, mutta kirjoittaja ei valaise, mistä noin suuri ero voisi johtua.

Tilastojen epäselvyydet eivät muuta sitä tosiasiaa, että Suomesta on tullut pienten lasten kotihoidon maa. Suomenkielisestä kirjasta löytyvien lukujen mukaan vuoden 2010 lopussa Suomessa yksivuotiaista oli päivähoitossa 30 ja kaksivuotiaista 51 prosenttia. Norjassa vastaavat luvut olivat 70 ja 87 prosenttia ja Ruotsissa 47 ja 87 prosenttia. Tanskaa ei mainita, mutta OECD:n tilastojen mukaan Tanska on pitkään ollut omaa luokkaansa päivähoiton yleisyydessä, aivan kuten Suomi kotihoidon tuen käytössä. Suomessa vain pieni vähemmistö jättää kotihoidon tuen kokonaan käyttämättä; kaudella 1998–2001 yksi kuudesta perheestä. Se laittaa miettimään niin kirjoittajat kuin lukijankin: miten erityisesti pitkään kotiäitiyhteiskuntana pysyneessä Norjassakin äidit tekevät niin toisenlaisia valintoja, ja miten työssäkäyvien äitien yhteiskuntana profiloituneessa Suomessa kehitys on kulkenut toisin.

Kirjassa painotetut yleiset näkökohdat – työelämän vaatimukset, informaalien hoivaresurssien niukkuus, naisten ansiotyön normalisoituminen – pätevät kaikkiin kehittyneisiin maihin. Selitystä voi etsiä kan-

sallisista kulttuurisista tekijöistä tai vanhempainvapaan, päivähoidon ja hoitovapaan/kotihoidon tuen institutionaalista tuotoilusta ja sisäänrakennetuista tarkoitettuista ja tarkoitamattomista kannustimista. Suomessa turvautumisen kotihoitoon ei pitäisi johtua julkisen päivähoidon puutteesta. Toki vanhemmat eivät aina saa haluamiaan paikkoja tai eivät pidä sen laatua riittävänä. Kunnat myös suhtautuvat penseästi siihen, että kotona hoidettavan pienen lapsen isommat sisarukset tai työttömien lapset osallistuvat (kokoaikaiseen) päivähoidon. Lyhyt ja joustamaton vanhempainvapaa asettaa vanhemmat varhain päivähoidotarkaisun eteen. Minun sukupolveni äidit eivät koskaan unohda mainita sitä, että palasimme työhön jo lapsen kahden kuukauden iässä. Silti ymmärrämme hyvin, että yhdeksän kuukautta tuntuu nyt liian varhaiselta ja valtaosa perheistä jatkaa kotihoitoa vähän pitempään.

Lisäksi järjestelmämme tarjoaa monia pieniä insentivejä kotihoidon tuen käyttöön. Pientä hoitorahaa maksetaan myös vanhemmasta kotona hoidettavasta lapsesta, pienituloisille maksetaan hoitolisää, kunnat maksavat kuntalisää ja osa vain jos kaikki alle kouluikäiset hoidetaan kotona. Jos äiti hoitaa pienempää kotona, isomman lapsen päivähoidomaksu tuntuu korkealta. Työmarkkinoihin liittyviä ja institutionaalisia tekijöitä vähättelemättä mihinkään ei pääse siitä, että Suomessa normatiivinen ilmapiiiri suosii äidinhoivaa. Meillä uskotaan siihen, että äidit ovat parhaita tai ainakin riittävän hyviä lastensa hoitajia. Toinen asia on, missä määrin kotihoi-

dontuki itse on vaikuttanut äitien normatiivisiin vaatimuksiin. En kuitenkaan halua palauttaa 1990-luvun laman aikana tapahtunutta uusfamilismin sisäänmarssia kotihoidon tuen seuraukseksi.

Kahden elättäjän yhteiskunnassa köyhyysriski on yksi kotihoidosta maksettavista hinnoista. Etuuden taso on kompromissi. Oikeudenmukaisuuden kannalta sen tulisi olla riittävän korkea ehkäisemään lapsiköyhyyttä ja mahdollistamaan sen, että myös pienituloiset voivat käyttää etuutta. Julkisen talouden ja työllisyyden kulmasta se ei saisi houkutella äitejä tarpeettomasti pois työmarkkinoilta eikä aiheuttaa ”kuollutta painoa” eli maksaa sellaisesta hoivasta, jota joka tapauksessa annetaan. Pohjoismaissa ongelmaksi on etuuden mataluudesta huolimatta tullut se, että sitä käyttävät yleisemmin ja pitempään maahanmuuttajat, vähän koulutetut ja pienituloiset äidit, joiden työmarkkina-asema muutenkin on riskialtein.

Rahan antamista palvelujen sijaan pidetään Suomessa järkevänä niin lasten kuin vanhojen ihmisten hoivassa. Kriittinen ja avoin keskustelu palvelua korvaavasta rahasta on tuttua Sipilän aiemmista julkaisuista, ja Sipilä kaivaa tässäkin kirjassa julkista hoivaa korvaavan rahan sosiaalipoliittista järkeä ja oikeutusta. Onko kotihoidon tuki palvelua vai toimeentulon turvaa? Ainakin se sisältää uskon siihen, että koti tarjoaa lapselle hyvät kasvuedellytykset. Näin kirjassa myös ajatellaan ”marginaalitapauksia lukuun ottamatta”. Kokonaistaloudellisesti kotihoidon tuki on risti-riittainen. Sen sijaan yksittäisen

kunnan näkökulmasta kotihoitoa ja yksityistä hoitoa tukemalla voi vähentää hoivan organisoimista ja oman työvoiman rekrytoimista kustannuksia.

Vaikka hoivan informisointi olisi modernien hyvinvointivaltioiden välttämättömyys, tulisi kirjoittajien mielestä pohtia, miten sen epäsuotuisia seurauksia lasten varhaiskasvatukselle, naisten työmarkkina-asetalle, naisten elämäntarpeille ja sukupuolten tasa-arvolle voidaan lieventää. Kotona hoidettavat lapset tarvitsevat jonkin laadukkaan ja edullisen varhaiskasvatustyylin. Sipilän yleisresepti jo pitkään on ollut joustava osaaikatyö ja osa-aikainen päivähoido. Kun vanhempainvapaiden tuotoilla on pyritty kannustamaan isiäkin hoivajiksi, niin kotihoidon tuki päinvastoin seementoi sukupuolista työnjakoa. Voisiko isien kiintiötä harkita hoitovapaisiinkin? Tähän tekee mieli lisätä, että kysymys ei ole vain lasten hoidosta. Kotityötutkimukset osoittavat edelleen, että useimmat isät ovat vähemmän taitavia tai halukkaita siivoamaan, pyykkäämään ja laittamaan ruokaa, eli kaikkea sitä, mitä pikkulapsiperheen arki sisältää.

Jälkimmäisen kirjan viritukseen on jo ehditty ottaa mukaan toistaiseksi viimeisin – mutta ei taatusti viimeinen – kotimainen kuohahdus, kun julkisuu-teen valutettiin hallituksen aikomus lyhentää kotihoidon tuen maksuaikaa lapsen kahteen ikävuoteen. Reaktio osoitti taas, miten suosittu kotihoidon tuki Suomessa on. Järjestelmää myös paheksutaan, eniten työvoiman tarjonnasta ja julkisen talouden tasapainosta huolestuneet. VATT:n tuore johtaja Juhana Vartiainen on ehtinyt jo sohai-

ta asiaa (HS 19.7.2012) vaatiesaan, että ”työnteko pitäisi tehdä vähän houkuttelevammaksi ja työttömänä tai työvoiman ulkopuolella oleminen vähän inhottavammaksi”.

En silti sanoisi järjestelmää vihatuksi, ainakaan Suomessa. Tilanne on toinen jo Ruotsissa (ja Norjassakin), missä lasten kotihoidon tuki on jakaa oikeiston ja vasemmiston sekä sukupuolten tasa-arvoon vähemmän ja enemmän sitoutuneet niin valtakunnan kuin pai-

kallisella tasolla ja on poliittisen väittelyn myrskynsilmissä. Vanhastaan kotihoidon tukea ovat vastustaneet sekä konservatiivit, joiden mielestä omien lasten hoidosta ei tule maksaa, että tasa-arvoaktiivit, joiden mielestä tuki on naisansa. Suomessa ei tällaisia konservatiiveja juuri ole (ollut), eikä tasa-arvo- liikekään innostu enää vastustamaan. Monet ”postfeministit” suhtautuvat kotihoidon tukemiseen päinvastoin lämpimästi.

Kirjoittajien mukaan suo-

menkielisen kirjan ”kunnianhimoisena tavoitteena on antaa monipuolisia aineksia yhteiskunnalliseen keskusteluun lasten kotihoidon tuesta ja auttaa näin nostamaan perhepolitiikkaa koskevan julkisen keskustelun tasoa”. Ensimmäisen tavoitteen se taatusti täyttää. Nähtäväksi jää, pystyykö näinkin asiantunteva ja seikkaperäinen teos avaamaan suomalaisen keskustelun jumittuneita asetelmia.

Mediamaailma murroksessa

PEKKA WAHLSTEDT

Mitäpä maailma olisi ilman mediaa? Koko maailmankaikeus naapurivaltioista kaukaisempiin galakseihin välittyy ja saa hahmonsensa median kautta. Ilman median tarjoamia linssejä ihmisen kokemusmaailma rajoittuisi siihen mihin jalat vievät tai autolla pääsee. Media-sana onkin etymologisesti lähtöisin sanasta *medium*, joka tarkoittaa juuri välittymistä.

Tämä onkin syy siihen, miksi Janne Seppänen ja Esa Väli- verronen ovat valinneet kirjansa nimeksi *Mediayhteiskunta*. Media ei ole vain yksi yhteiskunnan osa, vaan koko yhteiskunta monine ilmiöineen on olemassa ihmisille median kautta.

Tämä tietysti pakottaa pohtimaan entistä syvemmin paljon puhuttua median valtaa ja sen vaaroja. Onko media tuo pelätty ”Iso Veli”, joka on kaikkialla läsnä, mutta josta on juuri tä-

män kaikkialle levittäytymisen vuoksi vaikea tai mahdotonta saada otetta ja asetta puolueetoman arvostelun kohteeksi?

Mediayhteiskunta-kirja ei kuitenkaan maalaa mediamaise- ma aivan näin synkeillä väreillä, vaan löytää siitä myös positiivisia ja jopa kumouksellisia puolia. Yksi uusi ja lupaava tulos mediamaailmassa on sosiaalinen media, joka on alkanut porata aukkoja ja henkireikiä perinteiseen mediaimperiiumiin.

Itse asiassa nykyiset mediaimperiomit ovat aluksi olleet pieniä ja omaehtoisia vaihtoehtoisen tiedon välittäjiä, ja vasta myöhemmin ne ovat muuttuneet ammattimaisiksi ja kaupallisiksi instituutioiksi. Vaikka kirjassa ei tätä mainitakaan, niin eikö maailman parhaaksi elokuvaksi kutsutun, Orson Wellesin ohjaaman *Citizen Ka-*

Janne Seppänen & Esa Väli-
verronen
Mediayhteiskunta
Vastapaino 2012

men maine perustu siihen, että se tuo kärjistyneesti esiin sen, miten mediavallankumous lopulta syö omat lapsensa.

Sosiaalisessa mediassa mediavallankumous on vasta alussa, ja nuo pienet omaehtoiset yhteisöt ovat muuttaneet passiiviset kuluttajat aktiivisiksi tuottajiksi. Oman materiaalin lisäksi ne kommentoivat, kierrättävät ja arvostelevat suuria mediaimperiumeja. Arabimaissa Facebook jopa toimi vallankumouksellisten voimien yhdistäjänä ja vaihtoehtoisen tiedon kanavana, kun aktivistit latasivat YouTuben kautta videoita, jotka paljastivat viranomaisten toimista puolia, joista perinteinen media visus-